

Aktuální členění věty: Danost a její formální projevy

Radek Šimík
University of Potsdam / SFB 632
`simik@uni-potsdam.de`

Letní škola lingvistiky
Dačice – 22. srpna 2012

Vymezení aktuálního členění

Vymezení aktuálního členění

Aktuální členění věty a pravdivostní podmínky

Vymezení aktuálního členění

Aktuální členění věty a pravdivostní podmínky

Danost

Vymezení aktuálního členění

Aktuální členění věty a pravdivostní podmínky

Danost

Experiment

Vymezení aktuálního členění

Aktuální členění věty a pravdivostní podmínky

Danost

Experiment

Aktuální členění věty

Aktuální členění věty jsou vlastnosti větné formy podmíněné kontextem.

- Vlastnosti větné formy?
- Kontext?

Aktuální členění věty

Aktuální členění věty jsou vlastnosti větné formy podmíněné kontextem.

- Vlastnosti větné formy? Hlavně slovosled a přízvuk.
- Kontext?

Aktuální členění věty

Aktuální členění věty jsou vlastnosti větné formy podmíněné kontextem.

- Vlastnosti větné formy? Hlavně slovosled a přízvuk.
- Kontext? Hlavně jazykový kontext, též nazývaný diskurz (angl. discourse).

Aktuální členění věty

Aktuální členění věty jsou vlastnosti větné formy podmíněné kontextem.

- Vlastnosti větné formy? Hlavně slovosled a přízvuk.
- Kontext? Hlavně jazykový kontext, též nazývaný diskurz (angl. discourse).

Jiné termíny: funkční větná perspektiva, informační struktura věty, významová výstavba výpovědi

Prostředky aktuálního členění: Slovosled

Permutace subjektu, verba a objektu v češtině

Příklad

1. Vyšetřovatelé obvinili ředitele.	SVO
2. Vyšetřovatelé ředitele obvinili.	SOV
3. Ředitele vyšetřovatelé obvinili.	OSV
4. Ředitele obvinili vyšetřovatelé.	OVS
5. ?Obvinili ředitele vyšetřovatelé.	VOS
6. ?Obvinili vyšetřovatelé ředitele.	VSO

Prostředky aktuálního členění: Přízvuk

Větný přízvuk při slovosledu SVO a SOV

Příklad

1. Vyšetřovatelé obvinili ŘEDITELE.	svO
2. Vyšetřovatelé OBVINILI ředitele.	sVo
3. VYŠETŘOVATELÉ obvinili ředitele.	Svo
4. Vyšetřovatelé ředitele OBVINILI.	soV
5. ?Vyšetřovatelé ŘEDITELE obvinili.	sOv
6. VYŠETŘOVATELÉ ředitele obvinili.	Sov

Problémy, na které se zaměříme

- Čím se řídí český slovosled a větný přízvuk?
- Má slovosled a přízvuk vliv na význam věty?
- Je možné různé slovosledné a přízvukové varianty předpovědět?
- Jak spolu slovosled a větný přízvuk souvisí?

Problémy, na které se zaměříme

- Čím se řídí český slovosled a větný přízvuk?
danost, kontrast, stará, nová informace, téma, réma, základ, ohnisko, ...
- Má slovosled a přízvuk vliv na význam věty?
- Je možné různé slovosledné a přízvukové varianty předpovědět?
- Jak spolu slovosled a větný přízvuk souvisí?

Problémy, na které se zaměříme

- Čím se řídí český slovosled a větný přízvuk?
danost, kontrast, stará, nová informace, téma, réma, základ, ohnisko, ...
- Má slovosled a přízvuk vliv na význam věty?
zpravidla ne
- Je možné různé slovosledné a přízvukové varianty předpovědět?
- Jak spolu slovosled a větný přízvuk souvisí?

Problémy, na které se zaměříme

- Čím se řídí český slovosled a větný přízvuk?
danost, kontrast, stará, nová informace, téma, réma, základ, ohnisko, ...
- Má slovosled a přízvuk vliv na význam věty?
zpravidla ne
- Je možné různé slovosledné a přízvukové varianty předpovědět?
ne tak docela, volitelnost mezi variantami
- Jak spolu slovosled a větný přízvuk souvisí?

Problémy, na které se zaměříme

- Čím se řídí český slovosled a větný přízvuk?
danost, kontrast, stará, nová informace, téma, réma, základ, ohnisko, ...
- Má slovosled a přízvuk vliv na význam věty?
zpravidla ne
- Je možné různé slovosledné a přízvukové varianty předpovědět?
ne tak docela, volitelnost mezi variantami
- Jak spolu slovosled a větný přízvuk souvisí?
změny slovosledu mohou usnadňovat aplikaci pravidel přízvuku

Vymezení aktuálního členění

Aktuální členění věty a pravdivostní podmínky

Danost

Experiment

Forma a význam

Forma věty

- syntax, slovosled
- lexikum, morfologie
- fonologie, intonace

Význam věty

- sémantika, pravdivostní podmínky – význam v úzkém slova smyslu
- pragmatika – význam ve (velmi) širokém slova smyslu

Pravdivostní podmínky

Pravdivostní podmínky

- Pravdivostní podmínky jsou podmínky, za nichž je věta pravdivá.
- Zda jsou podmínky splněny, kontrolujeme vůči světu, resp. určité modelové situaci.
- Dvě věty mají odlišné pravdivostní podmínky, pokud existuje situace, v níž je jedna pravdivá a druhá ne.

Pravdivostní podmínky

Pravdivostní podmínky

- Pravdivostní podmínky jsou podmínky, za nichž je věta pravdivá.
- Zda jsou podmínky splněny, kontrolujeme vůči světu, resp. určité modelové situaci.
- Dvě věty mají odlišné pravdivostní podmínky, pokud existuje situace, v níž je jedna pravdivá a druhá ne.

Příklad

Úkol: Dokaž, že následující dvě věty jsou sémanticky odlišné.

1. Sluníčko svítí.
2. Ptáčci zpívají.

Vztah formy a významu

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Vztah formy a významu: Lexikum

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. Hájek miluje Klause.

Vztah formy a významu: Lexikum

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. Hájek miluje Klause.
2. Hájek miluje guláš.

Vztah formy a významu: Lexikum

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. Hájek miluje Klause.
2. Hájek miluje guláš.
3. Hájek miluje českého prezidenta.

Vztah formy a významu: Morfologie

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. Ekologičtí aktivisté nesnáší Klause.

Vztah formy a významu: Morfologie

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. Ekologičtí aktivisté nesnáší Klause.
2. Ekologick^e aktivist^y nesnáší Klaus^u.

Vztah formy a významu: Morfologie

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. Ekologičtí aktivisté nesnáší Klause.
2. Ekologick^e aktivist^y nesnáší Klaus.
3. Ekologick^y aktivistⁱ nesnáš^ej Klause.

Vztah formy a významu: Slovosled 1

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. (a) Karel nám řekl, že uklidil.

Vztah formy a významu: Slovosled 1

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. (a) Karel nám řekl, že uklidil.
(b) Karel řekl, že **nám** uklidil.

Vztah formy a významu: Slovosled 1

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. (a) Karel nám řekl, že uklidil.
(b) Karel řekl, že **nám** uklidil.
2. (a) Jednoduše jsme si o tom promluvili.

Vztah formy a významu: Slovosled 1

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

- (a) Karel nám řekl, že uklidil.
 - (b) Karel řekl, že **nám** uklidil.
- (a) Jednoduše jsme si o tom promluvili.
 - (b) Promluvili jsme si o tom **jednoduše**.

Vztah formy a významu: Slovosled 2

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. (a) Jeden student vyzvedne na nádraží každého hosta.

Vztah formy a významu: Slovosled 2

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. (a) Jeden student vyzvedne na nádraží každého hosta.
(b) Jeden student vyzvedne **každého hosta** na nádraží.

Vztah formy a významu: Slovosled 2

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. (a) Jeden student vyzvedne na nádraží každého hosta.
(b) Jeden student vyzvedne **každého hosta** na nádraží.
(c) **Každého hosta** vyzvedne jeden student na nádraží.

Vztah formy a významu: Slovosled 2

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

- Jeden student vyzvedne na nádraží každého hosta.
 - Jeden student vyzvedne **každého hosta** na nádraží.
 - Každého hosta** vyzvedne jeden student na nádraží.
- Karel vyzvedne na nádraží svou přítelkyni.

Vztah formy a významu: Slovosled 2

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

- (a) Jeden student vyzvedne na nádraží každého hosta.
 - (b) Jeden student vyzvedne **každého hosta** na nádraží.
 - (c) **Každého hosta** vyzvedne jeden student na nádraží.
- (a) Karel vyzvedne na nádraží svou přítelkyni.
 - (b) Karel vyzvedne **svou přítelkyni** na nádraží.

Vztah formy a významu: Slovosled 2

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

- (a) Jeden student vyzvedne na nádraží každého hosta.
 - (b) Jeden student vyzvedne **každého hosta** na nádraží.
 - (c) **Každého hosta** vyzvedne jeden student na nádraží.
- (a) Karel vyzvedne na nádraží svou přítelkyni.
 - (b) Karel vyzvedne **svou přítelkyni** na nádraží.
 - (c) **Svou přítelkyni** vyzvedne Karel na nádraží.

Vztah formy a významu: Intonace

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. Karel vyzvedne svou přítelkyni na nádraží.

Vztah formy a významu: Intonace

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. Karel vyzvedne svou přítelkyni na nádraží.
2. Karel vyzvedne svou PŘÍTELKYNĚ na nádraží.

Vztah formy a významu: Intonace

Vztah formy a významu

Změna formy věty zpravidla mění její pravdivostní podmínky.

Příklad

1. Karel vyzvedne svou přítelkyni na nádraží.
2. Karel vyzvedne svou PŘÍTELKYNI na nádraží.
3. KAREL vyzvedne svou přítelkyni na nádraží.

Motivace volby určité formy 1

Proč mluvčí volí větnou formu A a ne třeba formu B?

Motivace volby určité formy 1

Proč mluvčí volí větnou formu A a ne třeba formu B?

- Chce vyjádřit něco, co pravdivě vyjadřuje A, a nikoliv B. To je případ, kdy A a B mají odlišné pravdivostní podmínky.

Motivace volby určité formy 1

Proč mluvčí volí větnou formu A a ne třeba formu B?

- Chce vyjádřit něco, co pravdivě vyjadřuje A, a nikoliv B. To je případ, kdy A a B mají odlišné pravdivostní podmínky.
- Ale co když A a B vyjadřují totéž? Tedy co když neexistuje situace, v níž by A bylo pravdivé a B ne?

Motivace volby určité formy 2

Jak volíme mezi A a B, když vyjadřují totéž?

Příklad

Motivace volby určité formy 2

Jak volíme mezi A a B, když vyjadřují totéž?

Příklad

1. (a) Hájek miluje Klause.
(b) Hájek miluje českého prezidenta.

Motivace volby určité formy 2

Jak volíme mezi A a B, když vyjadřují totéž?

Příklad

1. (a) Hájek miluje Klause.
(b) Hájek miluje českého prezidenta.
2. (a) Ekologičtí aktivisté nesnáší Klause.
(b) Ekologický aktivisti nesnášej Klause.

Motivace volby určité formy 2

Jak volíme mezi A a B, když vyjadřují totéž?

Příklad

1. (a) Hájek miluje Klause.
(b) Hájek miluje českého prezidenta.
2. (a) Ekologičtí aktivisté nesnáší Klause.
(b) Ekologický aktivisti nesnášej Klause.
3. (a) Karel vyzvedne na nádraží svou přítelkyni.
(b) Karel vyzvedne svou přítelkyni na nádraží.

Motivace volby určité formy 2

Jak volíme mezi A a B, když vyjadřují totéž?

Příklad

- (a) Hájek miluje Klause.
(b) Hájek miluje českého prezidenta.
- (a) Ekologičtí aktivisté nesnáší Klause.
(b) Ekologický aktivisti nesnášej Klause.
- (a) Karel vyzvedne na nádraží svou přítelkyni.
(b) Karel vyzvedne svou přítelkyni na nádraží.
- (a) Karel vyzvedne svou přítelkyni NA NÁDRAŽÍ.
(b) Karel vyzvedne svou PŘÍTELKYNI na nádraží.

Motivace volby určité formy 3

Shrnutí

- Sémantika → Pravdivě vyjádřit naše přesvědčení.
- Pragmatika → Vyjadřovat se adekvátně v dané situaci.

Motivace volby určité formy 3

Shrnutí

- Sémantika → Pravdivě vyjádřit naše přesvědčení.
- Pragmatika → Vyjadřovat se adekvátně v dané situaci.
- Kam řadíme aktuální členění a proč?

Motivace volby určité formy 3

Shrnutí

- Sémantika → Pravdivě vyjádřit naše přesvědčení.
- Pragmatika → Vyjadřovat se adekvátně v dané situaci.
- Kam řadíme aktuální členění a proč?
- Jak se aktuální členění liší od jiných pragmatických vlivů na větnou formu, jako mluvčího obeznámenost se světem, o němž se vyjadřuje, mluvčího komunikační cíl, užití sociolektu/dialektu, atd.?

Vymezení aktuálního členění

Aktuální členění věty a pravdivostní podmínky

Danost

Experiment

Danost (z angl. givenness): Definice

Definice

Výraz A je **daný** (angl. given), pokud diskurz předcházející A obsahuje výraz B takový, že

- (a) A a B jsou synonyma (popř. jsou identické) nebo
- (b) A je hyperonymum B,

příčemž synonymum a hyperonymum zahrnuje nejen slova, nýbrž i komplexní výrazy, a to všech různých kategorií.

Podobný pojem danosti lze najít v literatuře: viz např. Chafe 1976, Ladd 1980, Rochemont 1986, Schwarzschild 1999, Wagner 2012. Přesné definice se však různí a vedou k jemným rozdílům v empirických predikcích.

Danost: Příklady

Příklad

1. Klaus

2. maso

3. vařit

Danost: Příklady

Příklad

1. Klaus

(a) K řečnickému pultu přišel $Klaus_B$. Aktivisté nesnáší $Klausa_A$.

2. maso

3. vařit

Danost: Příklady

Příklad

1. Klaus

(a) K řečnickému pultu přišel $Klaus_B$. Aktivisté nesnáší $Klausa_A$.

(b) U řečnického pultu se objevil $Klaus_B$. Aktivisté nesnáší člověka, který popírá globální oteplování $_A$.

2. maso

3. vařit

Danost: Příklady

Příklad

1. Klaus

(a) K řečnickému pultu přišel **Klaus_B**. Aktivisté nesnáší **Klausa_A**.

(b) U řečnického pultu se objevil **Klaus_B**. Aktivisté nesnáší **člověka, který popírá globální oteplování_A**.

2. maso

(a) – Koupil jsi **maso_B**? – Ne, zapomněl jsem na **maso_A**.

3. vařit

Danost: Příklady

Příklad

1. Klaus

(a) K řečnickému pultu přišel **Klaus_B**. Aktivisté nesnáší **Klausa_A**.

(b) U řečnického pultu se objevil **Klaus_B**. Aktivisté nesnáší **člověka, který popírá globální oteplování_A**.

2. maso

(a) – Koupil jsi **maso_B**? – Ne, zapomněl jsem na **maso_A**.

(b) Karel objednal **vepřový řízek_B**. Jeho přítelkyně miluje **maso_A**.

3. vařit

Danost: Příklady

Příklad

1. Klaus

(a) K řečnickému pultu přišel **Klaus_B**. Aktivisté nesnáší **Klausa_A**.

(b) U řečnického pultu se objevil **Klaus_B**. Aktivisté nesnáší **člověka, který popírá globální oteplování_A**.

2. maso

(a) – Koupil jsi **maso_B**? – Ne, zapomněl jsem na **maso_A**.

(b) Karel objednal **vepřový řízek_B**. Jeho přítelkyně miluje **maso_A**.

3. vařit

(a) – Proč Karel **vařil_B**? – Protože chtěl **vařit_A**.

Danost: Příklady

Příklad

1. Klaus

(a) K řečnickému pultu přišel **Klaus_B**. Aktivisté nesnáší **Klausa_A**.

(b) U řečnického pultu se objevil **Klaus_B**. Aktivisté nesnáší **člověka, který popírá globální oteplování_A**.

2. maso

(a) – Koupil jsi **maso_B**? – Ne, zapomněl jsem na **maso_A**.

(b) Karel objednal **vepřový řízek_B**. Jeho přítelkyně miluje **maso_A**.

3. vařit

(a) – Proč Karel **vařil_B**? – Protože chtěl **vařit_A**.

(b) Překvapilo mě, že Karel **krájel cibuli_B**. Myslel jsem, že neumí **vařit_A**.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

1. (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté nesnáší Klause.

Formální projevy danosti: Přívuk

Příklad

1. (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

1. (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.
(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté nesnáší člověka, který popírá globální oteplování.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

1. (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.
(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.

Formální projevy danosti: Přívuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, zapomněl jsem na maso.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně miluje maso.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně MILUJE maso.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně MILUJE maso.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože chtěl vařit.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně MILUJE maso.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože CHTĚL vařit.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně MILUJE maso.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože CHTĚL vařit.

(b) Překvapilo mě, že Karel krájel cibuli. Myslel jsem, že neumí vařit.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně MILUJE maso.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože CHTĚL vařit.

(b) Překvapilo mě, že Karel krájel cibuli. Myslel jsem, že NEUMÍ vařit.

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně MILUJE maso.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože CHTĚL vařit.

(b) Překvapilo mě, že Karel krájel cibuli. Myslel jsem, že NEUMÍ vařit.

Zobecnění?

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně MILUJE maso.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože CHTĚL vařit.

(b) Překvapilo mě, že Karel krájel cibuli. Myslel jsem, že NEUMÍ vařit.

Zobecnění?

Formální projevy danosti: Přízvuk

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně MILUJE maso.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože CHTĚL vařit.

(b) Překvapilo mě, že Karel krájel cibuli. Myslel jsem, že NEUMÍ vařit.

Zobecnění? Daný výraz nesmí/nemusí nést větný přízvuk.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

1. (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ Klause.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

1. (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

1. (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.
(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté NESNÁŠÍ člověka, který popírá globální oteplování.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

1. (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.
(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté člověka, který popírá globální oteplování, NESNÁŠÍ.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté člověka, který popírá globální oteplování, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, ZAPOMNĚL jsem na maso.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté člověka, který popírá globální oteplování, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, na maso jsem ZAPOMNĚL

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté člověka, který popírá globální oteplování, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, na maso jsem ZAPOMNĚL

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně MILUJE maso.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté člověka, který popírá globální oteplování, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, na maso jsem ZAPOMNĚL

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně maso MILUJE.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté člověka, který popírá globální oteplování, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, na maso jsem ZAPOMNĚL

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně maso MILUJE.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože CHTĚL vařit.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté člověka, který popírá globální oteplování, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, na maso jsem ZAPOMNĚL

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně maso MILUJE.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože vařit CHTĚL.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté člověka, který popírá globální oteplování, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, na maso jsem ZAPOMNĚL

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně maso MILUJE.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože vařit CHTĚL.

(b) Překvapilo mě, že Karel krájel cibuli. Myslel jsem, že NEUMÍ vařit.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté člověka, který popírá globální oteplování, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, na maso jsem ZAPOMNĚL

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně maso MILUJE.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože vařit CHTĚL.

(b) Překvapilo mě, že Karel krájel cibuli. Myslel jsem, že vařit NEUMÍ.

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté Klause NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté člověka, který popírá globální oteplování, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, na maso jsem ZAPOMNĚL

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně maso MILUJE.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože vařit CHTĚL.

(b) Překvapilo mě, že Karel krájel cibuli. Myslel jsem, že vařit NEUMÍ.

Zobecnění?

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté **Klause** NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté **člověka, který popírá globální oteplování**, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, na **maso** jsem ZAPOMNĚL

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně **maso** MILUJE.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože **vařit** CHTĚL.

(b) Překvapilo mě, že Karel krájel cibuli. Myslel jsem, že **vařit** NEUMÍ.

Zobecnění?

Formální projevy danosti: Slovosled

Příklad

- (a) K řečnickému pultu přišel Klaus. Aktivisté **Klause** NESNÁŠÍ.

(b) U řečnického pultu se objevil Klaus. Aktivisté **člověka, který popírá globální oteplování**, NESNÁŠÍ.
- (a) – Koupil jsi maso? – Ne, na **maso** jsem ZAPOMNĚL

(b) Karel objednal vepřový řízek. Jeho přítelkyně **maso** MILUJE.
- (a) – Proč Karel vařil? – Protože **vařit** CHTĚL.

(b) Překvapilo mě, že Karel krájel cibuli. Myslel jsem, že **vařit** NEUMÍ.

Zobecnění? **Dané výrazy mají tendenci nebýt umístěny na konci věty.**

Zobecnění slovosledných a přízvukových projevů danosti

Pravidla

1. Dané výrazy zpravidla nenesou větný přízvuk (již např. Petřík 1938).
2. Větný přízvuk v češtině je zpravidla umístěn na posledním přízvukovém taktu (např. Daneš 1957).

Zobecnění slovosledných a přízvukových projevů danosti

Pravidla

1. Dané výrazy zpravidla nenesou větný přízvuk (již např. Petřík 1938).
2. Větný přízvuk v češtině je zpravidla umístěn na posledním přízvukovém taktu (např. Daneš 1957).

Důsledky

- V důsledku 1 a 2 existuje tendence umisťovat dané výrazy v jiném než posledním přízvukovém taktu (např. Zubizarreta 1998 pro románské jazyky).
- Je-li daný výraz umístěn na místě posledního přízvukového taktu, dochází k oslabení jeho přízvuku tak, aby bylo vyhověno pravidlu 1. Pravidlo 2 je tím porušeno. Toto porušení je často doprovázeno zvláštními pragmatickými efekty (Daneš).

Asymetrie u hypo/hyperonymie

Příklad

mrkev \subset zelenina

Asymetrie u hypo/hyperonymie

Příklad

mrkev \subset zelenina

1. Lenka koupila mrkev...

Asymetrie u hypo/hyperonymie

Příklad

mrkev \subset zelenina

1. Lenka koupila **mrkev**. . .
...její přítel **zeleninu** miluje.

Asymetrie u hypo/hyperonymie

Příklad

mrkev \subset zelenina

1. Lenka koupila **mrkev**. . .
...její přítel **zeleninu** miluje.
2. Lenka koupila **zeleninu**. . .

Asymetrie u hypo/hyperonymie

Příklad

mrkev \subset zelenina

1. Lenka koupila **mrkev**. . .
...její přítel **zeleninu** miluje.
2. Lenka koupila **zeleninu**. . .
#...její přítel **mrkev** miluje.

Symetrie u synonymie

Příklad

Václav Klaus = český prezident (v současnosti)

Symetrie u synonymie

Příklad

Václav Klaus = český prezident (v současnosti)

1. **Václav Klaus** odjel na návštěvu Tuniska...

Symetrie u synonymie

Příklad

Václav Klaus = český prezident (v současnosti)

1. **Václav Klaus** odjel na návštěvu Tuniska. . .
... Na letišti **českého prezidenta** srdečně přivítali.

Symetrie u synonymie

Příklad

Václav Klaus = český prezident (v současnosti)

1. **Václav Klaus** odjel na návštěvu Tuniska...
... Na letišti **českého prezidenta** srdečně přivítali.
2. **Český prezident** odjel na návštěvu Tuniska...

Symetrie u synonymie

Příklad

Václav Klaus = český prezident (v současnosti)

1. **Václav Klaus** odjel na návštěvu Tuniska...
... Na letišti **českého prezidenta** srdečně přivítali.
2. **Český prezident** odjel na návštěvu Tuniska...
... Na letišti **Václava Klause** srdečně přivítali.

Nutnost danosti pro změnu formy

Příklad

1. A: Proč nad tím jídlem tak krčíš nos?
B1: Protože Karel bohužel neumí VAŘIT.
B2: #Protože Karel bohužel NEUMÍ vařit.
B3: #Protože Karel bohužel vařit NEUMÍ.

Nutnost danosti pro změnu formy

Příklad

1. A: Proč nad tím jídlem tak krčíš nos?
B1: Protože Karel bohužel neumí VAŘIT.
B2: #Protože Karel bohužel NEUMÍ vařit.
B3: #Protože Karel bohužel vařit NEUMÍ.
2. A: Proč vaří Marie?
B1: #Protože Karel bohužel neumí VAŘIT.
B2: Protože Karel bohužel NEUMÍ vařit.
B3: Protože Karel bohužel vařit NEUMÍ.

Danost vs. určitost (definiteness)

Danost

Výraz A je **daný** (angl. given), pokud diskurz předcházející A obsahuje výraz B takový, že (a) A a B jsou synonyma (popř. jsou identické) nebo (b) A je hyperonymum B.

Danost vs. určitost (definiteness)

Danost

Výraz A je **daný** (angl. given), pokud diskurz předcházející A obsahuje výraz B takový, že (a) A a B jsou synonyma (popř. jsou identické) nebo (b) A je hyperonymum B.

Určitost

Jmenný výraz A je **určitý** (angl. definite), pokud v dané komunikační situaci existuje právě jedna entita v extenzi A.

Danost vs. určitost (definiteness)

Danost

Výraz A je **daný** (angl. given), pokud diskurz předcházející A obsahuje výraz B takový, že (a) A a B jsou synonyma (popř. jsou identické) nebo (b) A je hyperonymum B.

Určitost

Jmenný výraz A je **určitý** (angl. definite), pokud v dané komunikační situaci existuje právě jedna entita v extenzi A.

Určitost není dostatečná ani potřebná podmínka k manifestaci popsaných přízvukových a slovosledných projevů.

Danost vs. určitost: +určitý –daný

Příklad

1. [Situace: odpovídám na otázku, co dělám]
2. [Situace: školní třída]
3. [Tzv. bridging definites]

Danost vs. určitost: +určitý –daný

Příklad

1. [Situace: odpovídám na otázku, co dělám]
#Zrovna jdu do hvězdárny, kde budu POZOROVAT slunce.
2. [Situace: školní třída]
3. [Tzv. bridging definites]

Danost vs. určitost: +určitý –daný

Příklad

1. [Situace: odpovídám na otázku, co dělám]
#Zrovna jdu do hvězdárny, kde budu slunce POZOROVAT.
2. [Situace: školní třída]
3. [Tzv. bridging definites]

Danost vs. určitost: +určitý –daný

Příklad

1. [Situace: odpovídám na otázku, co dělám]
#Zrovna jdu do hvězdárny, kde budu slunce POZOROVAT.
2. [Situace: školní třída]
#Pepíčku, mohl bys prosím SMAZAT tabuli?
3. [Tzv. bridging definites]

Danost vs. určitost: +určitý –daný

Příklad

1. [Situace: odpovídám na otázku, co dělám]
#Zrovna jdu do hvězdárny, kde budu slunce POZOROVAT.
2. [Situace: školní třída]
#Pepíčku, mohl bys prosím tabuli SMAZAT?
3. [Tzv. bridging definites]

Danost vs. určitost: +určitý –daný

Příklad

1. [Situace: odpovídám na otázku, co dělám]
#Zrovna jdu do hvězdárny, kde budu slunce POZOROVAT.
2. [Situace: školní třída]
#Pepíčku, mohl bys prosím tabuli SMAZAT?
3. [Tzv. bridging definites]
#Koupil jsem si tu knížku jen proto, že jsem ZNAL autora.

Danost vs. určitost: +určitý –daný

Příklad

1. [Situace: odpovídám na otázku, co dělám]
#Zrovna jdu do hvězdárny, kde budu slunce POZOROVAT.
2. [Situace: školní třída]
#Pepíčku, mohl bys prosím tabuli SMAZAT?
3. [Tzv. bridging definites]
#Koupil jsem si tu knížku jen proto, že jsem autora ZNAL.

Danost vs. určitost: +určitý +daný

Příklad

1. – Víš, že dnes má být zatmění slunce?
2. Budeme potřebovat tabuli, ale vidím, že je úplně popsaná, . . .

Danost vs. určitost: +určitý +daný

Příklad

1. – Víš, že dnes má být zatmění slunce?
– Zrovna jdu do hvězdárny, kde budu POZOROVAT slunce.
2. Budeme potřebovat tabuli, ale vidím, že je úplně popsaná, . . .

Danost vs. určitost: +určitý +daný

Příklad

1. – Víš, že dnes má být zatmění slunce?
– Zrovna jdu do hvězdárny, kde budu slunce POZOROVAT.
2. Budeme potřebovat tabuli, ale vidím, že je úplně popsaná, . . .

Danost vs. určitost: +určitý +daný

Příklad

1. – Víš, že dnes má být zatmění slunce?
– Zrovna jdu do hvězdárny, kde budu slunce POZOROVAT.
2. Budeme potřebovat tabuli, ale vidím, že je úplně popsaná, ...
... Pepíčku, mohl bys prosím SMAZAT tabuli?

Danost vs. určitost: +určitý +daný

Příklad

1. – Víš, že dnes má být zatmění slunce?
– Zrovna jdu do hvězdárny, kde budu slunce POZOROVAT.
2. Budeme potřebovat tabuli, ale vidím, že je úplně popsaná, ...
... Pepíčku, mohl bys prosím tabuli SMAZAT?

Danost vs. určitost: –určitý +daný

Příklad

1. – Zpěvačky fakt nemusím.
2. – Myslím, že švábi už tady nejsou.

Danost vs. určitost: –určitý +daný

Příklad

1. – Zpěvačky fakt nemusím.
– A už jsi někdy musel dělat ROZHOVOR se zpěvačkou?
2. – Myslím, že švábi už tady nejsou.

Danost vs. určitost: –určitý +daný

Příklad

1. – Zpěvačky fakt nemusím.
– A už jsi někdy musel dělat se zpěvačkou ROZHOVOR?
2. – Myslím, že švábi už tady nejsou.

Danost vs. určitost: –určitý +daný

Příklad

1. – Zpěvačky fakt nemusím.
– A už jsi někdy musel dělat se zpěvačkou ROZHOVOR?
2. – Myslím, že švábi už tady nejsou.
– To bych netvrdil, před chvílí jsem ŠLÁPL na švába.

Danost vs. určitost: –určitý +daný

Příklad

1. – Zpěvačky fakt nemusím.
– A už jsi někdy musel dělat se zpěvačkou ROZHOVOR?
2. – Myslím, že švábi už tady nejsou.
– To bych netvrdil, před chvílí jsem na švába ŠLÁPL.

Danost vs. určitost: shrnutí

- Určitost není ani dostatečná ani potřebná podmínka pro přízvukové a slovosledné změny.
- Danost a určitost nesmějí být zaměňovány ani částečně spojovány: jedná se o na sobě zcela nezávislé kategorie.
- Danost je nutně spojena s tím, co bylo řečeno (tedy s diskurzem), pouhá přítomnost referenta v situaci nestačí.

Vymezení aktuálního členění

Aktuální členění věty a pravdivostní podmínky

Danost

Experiment

Literatura

- Chafe, W. 1976. Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics, and point of view. In *Subject and topic*, 27-55. Academic Press.
- Daneš, F. 1957. *Intonace a věta ve spisovné češtině*. Československá akademie věd.
- Ladd, R. 1980. *The structure of intonational meaning*. Indiana University Press.
- Petřík, S. 1938. *O hudební stránce středočeské věty*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Rochemont, M. 1986. *Focus in generative grammar*. John Benjamins.
- Schwarzschild, R. 1999. Givenness, AvoidF and other constraints on the placement of accent. *Natural Language Semantics* 7, 141-177.
- Wagner, M. 2012. Focus and givenness: Unified approach. In *Contrasts and positions in information structure*, 102-147. Cambridge University Press.
- Zubizarreta, M. L. 1998. *Prosody, focus, and word order*. MIT Press.